

Překladatelské problémy a posuny v překladu *Umění překlada* do němčiny: srovnávací analýza¹

Jelizaveta Getta (Praha)

TRANSLATION PROBLEMS AND SHIFTS IN THE GERMAN TRANSLATION OF *UMĚNÍ PŘEKLADU*: A COMPARATIVE ANALYSIS

The paper focuses on analysis of the Czech original work *Umění překlada* (The Art of Translation) in comparison with its German translation. The Czech original came out in 1963 and it soon became an object of widespread international attention. It was first translated into German in 1969. Since the Czech original was largely based on Czech culture and literature, the translation required adaptation for the German readership, including extensive editing on linguistic as well as pragmatic levels. This was done by the author together with the German translator Walter Schamschula. The article overviews the genesis of the German translation and compares the two versions, mainly focusing on translation problems met and shifts made during the translation process.

KEYWORDS

Jiří Levý, translation studies, translation analysis, translation shift, German

KLÍČOVÁ SLOVA

Jiří Levý, translatologie, translatologická analýza, překladatelský posun, němčina

DOI

<https://doi.org/10.14712/23366591.2021.2.5>

1. ÚVOD

Cílem tohoto článku je předložit výsledky komparativní translatologické analýzy *Umění překlada* a jeho překlada do němčiny: *Die literarische Übersetzung: Theorie einer Kunstgattung*.

Český originál *Umění překlada* vyšel roku 1963. V publikaci kulminují poznatky získané díky Levého dlouhodobé badatelské práci v oboru literární a divadelní vědy, komparatistiky, versologie a teorie překlada. Záhy po publikaci originálu *Umění* se objevily požadavky na jeho zprostředkování zahraničním čtenářům — nejprve německým a ruským. Roku 1969 vyšel německý překlad knihy, jež vypracoval Walter Schamschula; v roce 1974 byla publikována ruskojazyčná verze *Umění překlada*, kte-

1 Tento článek vznikl s finanční podporou grantu poskytnutého GA UK č. 68420 s názvem „Překladatelská evoluce *Umění překlada*: Komparativní analýza českého originálu a jeho německého překlada, doplněná o komentáře překladatele ke spolupráci s autorem Jiřím Levým“, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Afiliace: Jelizaveta Getta, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy.

rou připravil Vladimír Rossels. Oba překladatelé během překladatelského procesu s Levým aktivně spolupracovali, konzultovali terminologii a praktické ukázky, které byly primárně určené pro české čtenáře, a proto pevně spjaté s českou literaturou i kulturou. Pro obě vydání musel být originál (1963) výrazně adaptován z lingvistického i pragmatického hlediska.

Levý sám původní verzi rozšířil o nové poznatky, kterých nabyl během své další badatelské činnosti, a doplnil informace o situaci v přístupech k překladatelství, jeho výuce a praxi v mezinárodním kontextu. Německá verze jako první zprostředkovala Levého teoretické úvahy a pojmy zahraniční veřejnosti. Vzhledem k tehdejší politické izolaci východního bloku a skutečnosti, že většina Levého díla byla napsána v minoritním jazyce, se německá edice *Umění překlada* stala de facto jediným zdrojem Levého teorie pro západní translatoLOGY. Prostřednictvím německého překladu se Levého myšlenky dostaly např. do hispanofonní a lusofonní oblasti. Funkci primárního či sekundárního zdroje pro zahraniční recepci plní německá verze dodnes.

Článek se po nastínění geneze německého překladu *Umění překlada* bude věnovat konkrétním přístupům k překladu první části tohoto díla se zvláštním zaměřením na nejvýraznější překladatelské problémy a posuny.

2. GENEZE NĚMECKÉHO PŘEKLADU *UMĚNÍ PŘEKLADU*

Překlad *Umění překlada* do němčiny iniciovalo záhy po publikaci českého originálu frankfurtské nakladatelství Athenäum. Pověřilo jím Waltera Schamchulu, jenž se díky svému bilingvnímu česko-německému původu a studiu slavistiky jevil jako nejvhodnější kandidát. V rozhovoru Schamschula uvedl, že vycházel nejprve pouze z českého originálu (1963), během překládání však narazil na komplikace spojené s pevnou vazbou českého originálu na českou literaturu a kulturu, jež se projevovala zejména v praktických příkladech, na kterých Levý ukazoval vykládané překladatelské jevy.² Následovala spolupráce překladatele s autorem, o níž se Schamschula zmiňuje v předmluvě k německému vydání. Překladatel s Levým konzultoval zejména převod terminologie, která vzhledem k Levého novátorským myšlenkám a původu v českém strukturalismu mnohdy neměla v němčině odpovídající ekvivalenty. Ty proto musely být nově vymyšleny (Schamschula in Levý, 1969, s. 11). Dle překladatele *Umění překlada* do ruštiny Vladimíra Rosselse Levý pro ruský překlad, vznikající paralelně s německým, přepracovával jednotlivé kapitoly a ty pak překladateli do Moskvy posílal (Rossels in Levý, 1974, s. 16). Schamschula si však na kompletní přípravné rukopisy nevzpomíná, dle něj se jednalo pouze o jednotlivé stránky obsahující adaptované příklady pro německé publikum.³ O dvou upravených verzích českého textu pro překlad do němčiny a ruštiny píše taktéž Zuzana Jettmarová v předmluvě ke čtvrtému českému vydání *Umění překlada* (Jettmarová, in Levý 2012, s. 9).

Levého srovnávací práce pro úpravu rukopisu k německému překladu je patrná z archivních materiálů uložených v jeho osobního fondu, jež spravuje Archiv Masa-

2 Rozhovor s Walterem Schamschulou, Skype: Praha–Huntsville, 17. 6. 2020.

3 Rozhovor s Walterem Schamschulou, Skype: Praha–Huntsville, 17. 6. 2020.

OPEN ACCESS

rykovy univerzity. Jako příklad uveďme ručně psané poznámky ke kapitole „Übersetzung von Theaterstücken“ („Překládání divadelního dialogu“). Právě ta byla pro německé vydání přepracována nejvýrazněji. Ještě před vydáním německé verze *Umění překladu* vyšel německý překlad této kapitoly samostatně v periodiku *Babel*. V části s názvem „Die semantischen Kontexte“ („Významové kontexty a slovní jednání“) Levý na překladu *Macbetha* ukazuje důležitost vystižení dramatické ironie. V originále pro názornost uvádí překladatelská řešení J. V. Sládka, O. Fischera a E. A. Saudka (Levý, 1963, s. 130–131). Německá verze ukázkou zachovává, ale místo českých překladatelů dosazuje překladatele německé, a to R. Flattera, A. W. v. Schlegela, E. Ortleppa a dále také M. Maeterlincka (Levý, 1969, s. 139–140). Ve svých poznámkách Levý porovnává překlad prezentované ukázky celkem u pěti německých překladatelů, z nichž tři následně vybral do publikace. V poznámce nefiguruje pouze Schlegel.⁴ Pro názornost viz Příloha č. 1.

Další stupeň Levého adaptační práce lze pozorovat v kolážích, jež sestavoval z českého originálu (1963) a nově přidaného textu, určeného k překladu speciálně pro německou verzi. Jedna z koláží zpracovává výklad ke kapitole „Interpretation der Vorlage“ („Interpretace předlohy“), kde Levý připouští, že během překladu se může do popředí dostat motiv, jenž byl v originále upozaděn (Levý, 1963, s. 35). Německá verze zde dodává také zmínku o možnosti začlenění polemiky do překladu a tento postup demonstruje na německé verzi Verlainovy básně „Le Rossignol“ („Die Nachtigall“), již roku 1930 vyhotovil Georg von der Vring (Levý, 1969, s. 53–54). Archivní dokument obsahuje ukázkou překladu básně, česky psaný komentář, jenž byl následně přesně převeden do němčiny, a výstřižky z 37. a 36. strany českého originálu *Umění překladu* (Levý pro německou verzi informace řadí v jiném pořadí než v originále), které byly do německé verze taktéž začleněny (Levý, 1969, s. 54). Zároveň Levý z výkladu pojednávajícím o tom, jak překladatel může překlad ovlivnit vlastním stylistickým laděním, vyškrtává úvodní větu a vynechává příklady vázané na české prostředí (viz Příloha č. 2⁵).

Do téměř kompletního německého rukopisu *Umění překladu* Levý zanášel změny menšího rozsahu. Korektura, jež se nachází v archivu Masarykovy univerzity, obsahuje omise a adice, návrhy na změnu lexikálních výrazů a také grafické úpravy. Po komparaci této korektury s publikací německé verze lze konstatovat, že většina změn byla zohledněna. Jako příklad poslouží archivní dokument odpovídající tiskové straně 41 německé verze *Umění překladu*.⁶ Jedná se o kapitolu „Die Entstehung des literarischen Werks und seiner Übersetzung“ („Vznik literárního díla a překladu“), konkrétně o větu: „Das Bestreben, diese **Unterschiede zu begrenzen**, ist das größte Problem der Übersetzerarbeit [...]“ (česky: Snaha tyto **rozdíly omezovat** je největší problém překladatelské práce; přel. a zvýr. autor). Levý v korektuře místo „diese

4 Archiv Masarykovy univerzity, Osobní fond Jiřího Levého, B 34 — Poznámky k teorii překladu, Karton 1.

5 Archiv Masarykovy univerzity, Osobní fond Jiřího Levého, B 34 — Poznámky k teorii překladu, Karton 2.

6 Archiv Masarykovy univerzity, Osobní fond Jiřího Levého, B 34 — Poznámky k teorii překladu, Karton 1.

Unterschiede zu begrenzen“ (česky: tyto rozdíly omezovat) navrhuje: „diese Unterschiede sind wie möglich in Grenzen zu halten“ (česky: těmto rozdílům je třeba nastavit co nejpřísnější hranice; přel. autor). Publikovaná verze zní: „Das Bestreben, diese **Unterschiede möglichst in Grenzen zu halten**, ist das Hauptproblem der Übersetzerarbeit [...].“ (česky: Snaha **nastavit těmto rozdílům co nejpřísnější hranice** je hlavním problémem překladatelské práce; přel. a zvýr. autor).

Finalizaci německého překladu *Umění překladu* zkomplikovalo Levého náhlé úmrtí na začátku roku 1967. Korektury sice svědčí o tom, že překlad byl hotový ještě za jeho života, dle Schamschuly však v překladu zbývalo ještě několik problematických záležitostí, které vyžadovaly konzultaci s autorem. Schamschula rovněž doplnil bibliografii a upravil některé poznámky v souladu s podklady, které od Levého dříve obdržel.⁷

3. PŘEKLADATELSKÉ PROBLÉMY A POSUNY V PŘEKLADU UMĚNÍ PŘEKLADU

Pro německé vydání Levý český originál výrazně přepracoval, přizpůsobil zejména ukázky vykládaných překladatelských jevů německému literárnímu a překladatelskému prostředí. Tyto úpravy pak posílal do Frankfurtu, anebo o nich s překladatelem diskutoval během osobních setkání.⁸ Adaptace zasahovala do několika jazykových rovin — grafické, lexikální i pragmatické. Specifický okruh překladatelských problémů tvořil převod odborné terminologie, jež povětšinou vychází z českého strukturalismu, v některých případech se ale jedná o Levého neologismy (Schamschula, in Levý 1969, s. 10–11). Cílem následujících kapitol je aplikovat Levého teoretické úvahy a pojmy na překlad jeho vlastního díla a vyhodnotit, jakým způsobem a do jaké míry byly teze prezentované v originále *Umění překladu* při jeho překladu reflektovány. Během analýzy vyjdeme z terminologie, kterou Levý užívá v *Umění překladu* (1963) a souboru posmrtně vydaných studií *Bude literární věda exaktní vědou?* (1971).

3.1 ROVINA GRAFICKÁ – TRANSKRIPCE

V originále *Umění překladu* Levý vymezuje tři hlavní druhy překladu; jedním z nich je **transkripce** neboli **přepis**. Transkripce je dle autora nutná při překladu prvků, kde význam, tedy činitel obecný, zcela zmizí a zůstane pouze složka zvláštní (forma). Jako příklad těchto prvků uvádí vlastní jména psaná v hláskovém systému odlišném od jazyka překladu. Zároveň upozorňuje:

„Jako překladatelský postup lze uzнат jen přepis, nikoli opis. Oba postupy se kryjí jen tehdy, převádí-li se mezi jazyky, které mají společné písmo. [...] Je zřejmé, že např. pro přepis ruských jmen se překladatel bude řídit pravidly běžné

7 Rozhovor s Walterem Schamschulou, Skype: Praha–Huntsville, 17. 6. 2020.

8 Rozhovor s Walterem Schamschulou, Skype: Praha–Huntsville, 17. 6. 2020.

transkripce. O opis ale nemůže jít již tam, kde slovo v originále je již samo fonetickým přepisem z cizího grafického systému.“ (Levý, 1963, s. 75)

V *Umění překlada* se Levý několikrát odvolává na sovětskou překladatelskou školu a uvádí výroky sovětských lingvistů, literárních vědců, umělců a jiných odborníků, kteří se ve své badatelské činnosti překladatelskou teorií a praxí zabývali. Zmiňuje jejich jména a díla. Občas také komentuje příklady překladatelských řešení mezi ruštinou a jinými jazyky, nebo se na ruskou kulturu odvolává za účelem ukázky kulturních rozdílů. Pro originál *Umění překlada* bylo ruské lexikum transkribováno dle dobových pravidel české transkripce.

V české transkripci však ruské výrazy pronikly i do verze německé. Uvedme na tomto místě některé z nich. Kapitola „Výběr slov“ ukazuje příklady jazykové nesouměřitelnosti. Jeden z nich představují ruské reálie, pro něž v jiných jazycích přesný ekvivalent neexistuje. „Kde mateřský jazyk nemá protějšek k cizímu speciálnímu termínu, nezbude než užít pojmu bezprostředně mu nadřazeného, [...] např. **šarovary** (široké nohavice), **krupčatka** (jemná pšeničná mouka)“ (Levý, 1963, s. 96, zvýr. autor). V německé verzi zní daný úsek následovně:

„Wo die Muttersprache kein Äquivalent zu einem fremden Spezialbegriff (besonders zu typisch nationalen Wendungen) hat, bleibt keine andere Möglichkeit, als den ihm unmittelbar übergeordneten Begriff zu wählen [...] z. B. das russische **šarovary** — breite Hosen; **krupčatka** — feines Weizenmehl [...].“ (Levý, 1969, s. 113, zvýr. autor)

Vzhledem k tomu, že písemné podoby češtiny a němčiny se od sebe odlišují, a to zejména v oblasti diakritiky, může převzetí české transkripce do verze německé vzbudit u německého čtenáře dojem, že azbuka užívá stejná pravidla diakritiky jako čeština, neboť česká slova jsou v německé verzi uváděna ve stejné podobě jako ruská. Tuto shodu lze pozorovat v téže kapitole („Výběr slov“), kde Levý krátce před zmínkou o nepřeložitelnosti ruských reálií uvádí překladatelské obtíže při převodu bohatého slovníku Karla Čapka (Levý, 1963, s. 95). V německé verzi daná slova zaznívají v české podobě a za nimi v závorce stojí jejich přibližný německý překlad:

„Die Übersetzungen **vrčící** (knurrend) (2 ×), **bručící** (brummend) (1 ×) und **bzučící** (summend, surrend) (1 ×) bewahren zwar den verlebendigenden Charakter der Vorstellung, sind jedoch viel geläufiger und haben nicht die typisch Čapeksche Katzenartlichkeit.“ (Levý, 1969, s. 114, zvýr. autor)

V ojedinělých případech do němčiny pronikla odlišná podoba ruských slov, než je uvedena v českém originále *Umění překlada*. Český originál v kapitole „Podvojnost přeloženého díla“ uvádí ruské příjmení „Lebeděv“ s diakritikou (Levý, 1963, s. 59), německý překlad ji však odstraňuje a uvádí „Lebedev“ (Levý, 1969, s. 73). Překladatel Schamschula v rozhovoru zmínil, že podobu transkripce ruských slov plně převzal z přípravných podkladů, v nichž Levý daná slova neuváděl v azbuce, ale přepsal je do české transkripční podoby. Dle Schamschuly ve finální podobě překlada

(a tedy i transkripce) sehrálo značnou roli nakladatelství, které provedlo předtiskové úpravy.⁹

3.2 ROVINA LEXIKÁLNÍ – ROZKOLÍSANÝ PŘEKLAD TERMINOLOGIE

Jiří Levý při psaní *Umění překladu* vycházel zejména z terminologie českého strukturalismu.¹⁰ V německém překladu lze pozorovat nejednotný přístup k překladu některých termínů, jehož motivaci na základě provedené translátologické analýzy odvozují ze tří hlavních skutečností: 1) Ryze jazykové rozdíly mezi češtinou a němčinou vyplývající z jejich typologické odlišnosti a znemožňující stejný překlad termínu v různých kontextech; 2) Skutečnost, že Levého práce, byť vychází z promyšlené teoretické báze, vyniká čtivostí, „jež má za následek, že si čtenář mnohdy neuvědomí, že mu autor předkládá řadu odborných termínů a teoretických konceptů“ (Jettmarová, 2012, s. 5–12); 3) Situační specifika spojená s přerušením spolupráce překladatele s autorem v důsledku Levého náhlého úmrtí. Následující podkapitoly jsou věnovány konkrétním příkladům rozkolísaného převodu terminologie.

3.2.1 VĚRNÝ, VOLNÝ A DOSLOVNÝ PŘEKLAD

Jako první příklad pozoruhodného překladatelského řešení uvedme převod termínu „věrný překlad“ a jeho odvození. Levý s danými výrazy operuje zejména v kapitole „Dvoji norma překladu“, kde vysvětluje rozdíl mezi volným a věrným překladem. Ve většině případů napříč celým dílem je adjektivum „volný“ do němčiny přeloženo slovníkovým ekvivalentem „frei“, „věrný“ adjektivem „treu“. Odvozené výrazy od těchto dvou adjektiv byly i v německé verzi vytvořeny odvozováním. V kapitole „Překladatelovy pracovní postupy“ se píše: „V oblasti zvláštního, tj. při těsné závislosti na jazykovém materiálu a dobovém nebo národním prostředí, [...] **volný** a **věrný** překlad se ostře diferencují.“ (Levý, 1963, s. 74, zvýr. autor). Do němčiny byl tento úsek převeden s výše uvedenými ekvivalenty: „Die **freie** und die **treue** Übersetzung unterscheiden sich scharf.“ (Levý, 1969, s. 88, zvýr. autor).

V jednom případě však místo adjektiva „treu“ stojí „wortgetreu“, jehož zpětný překlad do češtiny zní „doslovný“.¹¹ Levý v originále *Umění překladu* mezi překladatelskou **věrností** a **doslovností** rozlišuje, což naznačuje závěrem kapitoly „Dvoji norma v překladu“: „[...] krása a věrnost bývají často stavěny do protikladu, jako by se vylučovaly. Vylučují se však jen tehdy, rozumí-li se krásou líbivost a pravdivost doslovnost“ (Levý 1963, s. 56). Zde německý překlad rozlišování mezi „treu“ a „wortgetreu“ zachovává (Levý, 1969, s. 71).

Nejednotnost lze pozorovat v části, kde jsou rozebírány pracovní postupy překladatelů dle těchto dvou charakteristik. „**Věrný** překlad se upíná na momenty zvláštní.

⁹ Rozhovor s Walterem Schamschulou, Skype: Praha–Huntsville, 17. 6. 2020.

¹⁰ V západní translátologii byl český strukturalismus považován za pokračování ruského formalismu (Jettmarová, 2016, s. 95).

¹¹ Dle internetového slovníku Lingea: <https://slovníky.lingea.cz/nemecko-cesky/wortgetreu> (27. 8. 2020).

Proto připouští jen výměnu jazykového materiálu a ostatní prvky směřující k jedinečnosti zachovává jako součást koloritu, často na úkor srozumitelnosti, tj. na úkor obecného významu“ (Levý, 1963, s. 73). Do němčiny bylo tentokrát adjektivum „věrný“ převedeno adjektivem „wortgetreu“, tedy zpětně přeloženo: „doslovný“ (Levý, 1969, s. 86). Ačkoliv na tomto místě nebyla dodržena terminologická jednotnost, z kontextu souvětí vyplývá, že zde byl pojem „věrný překlad“ užit ve smyslu překladu doslovného, a nikoliv překladu pravdivého.¹²

3.2.2 NEOLOGISMUS „IDEOVĚ ESTETICKÝ (OBSAH)“

Větší rozkolísanost vykazuje překlad pojmu „ideově estetický obsah“, případně pouze adjektiva „ideově estetický“. Ve většině případů jej Schamschula překládá doslovně, tedy „ideell-ästhetisch“. V kapitole „Vznik literárního díla a překladu“ zaznívá: „Jako výsledek subjektivního výběru a přetvoření prvků objektivní skutečnosti vzniká umělecké dílo, nebo přesně řečeno jistý **ideově estetický obsah** [...]“ (Levý, 1963 s. 18, zvýr. autor). V německé verzi je zde „ideově estetický obsah“ přeložen doslovně, tedy „ideell-ästhetischer Inhalt“ (Levý, 1969, s. 35).

V některých případech se však překlad daného termínu odlišuje. Jako příklad uveďme pasáž ze stejné kapitoly, v níž Levý rozebírá vliv jazyka na konkretizaci textu. Jazykový materiál dle Levého „nezůstává bez vlivu na **ideově estetický obsah**, jehož je nositelem“ (Levý, 1963, s. 21, zvýr. autor). Německý překlad místo výrazu „ideově estetický obsah“ dosazuje substantivum „Mitteilung“ (Levý, 1969, s. 33), jež ve zpětném překladu do češtiny znamená „sdělení“.¹³ Stejný německý překlad byl užit i pro termín „ideové a estetické hodnoty“, jenž figuruje v souvislosti s překladatelovým pojetím originálu: „Stejně jako východiskem překladatele nemá být text originálu, ale **ideové a estetické hodnoty** v něm obsažené, stejně také jeho cílem by neměl být text, ale určitý obsah [...]“ (Levý, 1963, s. 23, zvýr. autor). Německý překlad: „Wie für den Übersetzer nicht der Text des Originals der Ausgangspunkt sein soll, sondern die **Mitteilung**, die in ihm enthalten ist, [...]“ (Levý, 1969, s. 40). V němčině i češtině se sdělením rozumí čistě informativní zpráva či oznámení,¹⁴ zatímco Levý do ideově-estetického obsahu zahrnuje ideově estetické hodnoty díla, „tj. náladové ladění, ironické či tragické podbarvení, útočné zaměření na čtenáře či suché konstatování apod.“ (Levý 1963, s. 26).

12 „Proto [věrný překlad] připouští jen výměnu jazykového materiálu a ostatní prvky směřující k jedinečnosti zachovává jako součást koloritu, často na úkor srozumitelnosti, tj. na úkor obecného významu (Levý, 1963, s. 73).

13 Dle internetového slovníku Lingea: <https://slovníky.lingea.cz/nemecko-cesky/Mitteilung> (27. 8. 2020)

14 SSJČ: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=sd%C4%9Blen%C3%AD&st=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no> (27. 8. 2020); DWDS: <https://www.dwds.de/wb/Mitteilung>

3.2.3 OPIS, PŘEPIS A KOPIE

Tato podkapitola se zaměřuje na rozdílné překlady termínů „přepis“, „opis“ a „kopie“. „Přepis“ Levý řadí mezi tři základní typy překladu a používá jej synonymně s pojmem „transkripce“. V kapitole „Překladatelovy pracovní postupy“ jej charakterizuje následovně: „[...] [T]ranskripce, přepis, je nutný tam, kde význam, tedy činitel obecný, úplně zmizí“ (Levý, 1963, s. 74). V němčině se na tomto místě objevuje přesný slovníkový překlad obou výrazů; za substantivum „transkripce“ je dosazeno „Transkription“, „přepis“ Schamschula překládá jako „Umschrift“ (Levý, 1969, s. 88).

Pro termín „opis“ v německém překladu figuruje substantivum „Abschrift“. Můžeme jej pozorovat například při převodu věty: „Jako překladatelský postup je však možno uznat jen **přepis**, nikoliv **opis**“ (Levý, 1963, s. 75, zvýr. autor). Německy: „Als ein Übersetzerisches Verfahren kann man indessen nur die **Umschrift** anerkennen, nicht aber die **Abschrift**“ (Levý, 1969, s. 90, zvýr. autor).

Dialektika přepisu a opisu však v originále *Umění překladu* není aplikována pouze na převod grafické formy slova, ale také metrické soustavy verše. „O rozhodování mezi **přepisem** a **opisem** jde vlastně také u ústřední otázky básnického překladu [...]“ (Levý, 1963, s. 76, zvýr. autor). Zde Schamschula „přepis“ překládá pojmem „Transkription“ a „opis“ substantivem „Kopie“ (česky: kopie). Substantivum „kopie“ v originálu *Umění překladu* zaznívá také, ale v odlišném kontextu. V kapitole „Národní a dobová specifčnost“ jej Levý užívá pro to, aby vyjádřil nemožnost ryzí totožnosti originálu a překladu: „Literární dílo je fakt historicky podmíněný a tedy neopakovatelný, mezi originálem a překladem nemůže být vztah totožnosti (dva duplikáty nebo duplikát a **kopie**).“ Dle Levého by „takový požadavek vedl k doslovnému překladu, k naturalistické kopii sociálních, dobových i lokálních dialektů, [...]“ (Levý, 1963, s. 79). Německá verze zde překládá ekvivalentem „Kopie“ (Levý, 1969, s. 93).

Lze si položit otázku, zda „kopie“ ve smyslu „opisu“ nebyla v němčině zvolena kvůli rozšíření tohoto výrazu i na překlad metrické soustavy. Tato změna však při výkladu totožného převodu metrické soustavy není dodržena konstantně. Závěrem Levý konstatuje, že „může mít totéž metrum v obou jazycích jinou zvukovou a estetickou hodnotu a pak je přednější zachytit, **přepsat** tuto zvukovou stopu, než mechanicky **opsat** metrum“ (Levý, 1963, s. 76, zvýr. autor). Schamschula zde pro verbum „přepsat“ volí „transkribieren“ (transkribovat), zatímco pro „opsat“ ekvivalent „abschreiben“ (opsat) místo „kopieren“ (kopírovat):

„[...] [F]alls jedoch größere Unterschiede bestehen, kann das gleiche Metrum in beiden Sprachen einen verschiedenen klanglichen und ästhetischen Wert haben, und dann ist es besser, diesen klanglichen Wert zu erfassen und zu **transkribieren**, als mechanisch das Metrum **abzuschreiben**.“ (Levý, 1969, s. 90, zvýr. autor)

3.2.4 PŘEKLADATELSKÝ PROCES A POSTUP

Za zmínku stojí taktéž překlady výrazů „proces“ a „postup“, jež figurují ve výkladu překladatelského jednání během zprostředkování výchozího textu do cílové kultury.

Pozoruhodný je již samotný překlad názvu kapitoly „Překladatelský proces“ (Levý, 1963, s. 17), který v němčině zní „Der Vorgang des Übersetzens“ (zpětný překlad do češtiny: Překladatelský postup), i když má německý jazyk k dispozici substantivum „Prozess“. Substantivum „Prozess“ však v němčině patří do právnického lexika (právní proces).¹⁵ Překlad substantivem „Vorgang“ lze v tomto případě považovat rovněž za univerzálnější řešení, neboť má dva významy: 1) vývoj, průběh událostí a 2) způsob práce, jednání.¹⁶

V následujícím souvětí, které uvozuje danou kapitolu, Levý vedle sebe užívá obě substantiva: „Nejspolehlivější orientaci o tom, před jaké problémy je postaven překladatel, získáme, když teoreticky nastíníme **proces**, kterým vzniká původní dílo, a další **postup**, kterým z původního díla vzniká překlad“ (Levý, 1963, s. 17). Německá edice zde rozlišení mezi „procesem“ a „postupem“ již důsledně dodržuje (Levý, 1969, s. 33).

V mnoha případech však varíuje překlad termínu „postup“. Jmenujme například pasáž z kapitoly „Celeg a část“, v níž je uvedeno: „**Dílčí překladatelské postupy** jsou součástí celkové překladatelovy **metody**, řešení jednotlivostí je podřízeno celkovému přístupu k dílu“ (Levý, 1963, s. 89, zvýr. autor). Německý překlad zní takto: „**Die Einzelverfahren** des Übersetzens sind Teile der gesamten **Übersetzungsmethode**, die Lösung der Einzelfragen ist dem Gesamtverfahren untergeordnet“ (Levý, 1969, s. 107, zvýr. autor). „Dílčí překladatelské postupy“ jsou tu přeloženy jako „Einzelverfahren“. Substantivizované verbum „Verfahren“ se dle korpusového rozhraní Treq nejčastěji překládá jako „postup“,¹⁷ dle výkladů ve slovníku DWDS lze „Vorgang“ a „Verfahren“ považovat za téměř synonymní, zejména v tomto kontextu.¹⁸

Pojem „Metoda“ byl ve výše uvedeném příkladu do němčiny převeden přesným ekvivalentem „Methode“. Tento ekvivalent se však v díle několikrát objevuje také při překladu výrazu „postup“. Jeden z výskytů najdeme rovněž v kapitole „Celeg a část“. Levý píše: „Ukázali jsme, že míra volnosti **překladatelova postupu** závisí na poměru jedinečného a obecného v uměleckém prvku; [...]“ (Levý, 1963, s. 89, zvýr. autor). Německá edice zde však sousloví „překladatelův postup“ reprodukuje substantivem „Übersetzungsmethode“ (zpětný překlad: překladatelská metoda). Obdobný případ pozorujeme také v úvodu kapitoly „Princip nerovnoměrné stylizace“, kde je text divadelní hry charakterizován slovy: „Jde spíše o soustavu proměnlivých **postupů**, podřízených překladatelovu pojetí příslušných dramatických útvarů [...]“ (Levý, 1963, s. 111, zvýr. autor). Za „soustavu proměnlivých postupů“ je v německé edici dosazeno

15 DWDS: <https://www.dwds.de/wb/Prozess> (12. 9. 2020)

16 DWDS: „Vorgang“: <https://www.dwds.de/wb/Vorgang> X „Prozess“: <https://www.dwds.de/wb/Prozess> (12. 9. 2020)

SSJČ: „Postup“: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=postup&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no> X „Proces“: <https://ssjc.ujc.cas.cz/search.php?hledej=Hledat&heslo=proces&sti=EMPTY&where=hesla&hsubstr=no> (12. 9. 2020)

17 31,4 procenta celkových výskytů překladatelských řešení hesla „Verfahren“: <https://treq.korpus.cz/index.php> (12. 9. 2020).

18 V německém překladu jsou obě překladatelské varianty použity ve smyslu způsobu práce překladatele; DWDS: „Verfahren“: <https://www.dwds.de/wb/Verfahren> (12. 9. 2020).

„System veränderlicher **Methoden**“ (Levý, 1969, s. 153, zvýr. autor); zpětný překlad: systém proměnlivých **metod** (přel. a zvýr. autor).

Záměnu pojmu „překladačský postup“ za pojem „překladačská metoda“ lze vzhledem k výše popsané diferenciaci považovat za generalizaci, neboť překladačská metoda zahrnuje jednotlivé překladačské postupy.

3.2.5 ORIGINAL A PŘEDLOHA

Levý v *Umění překladač* rozlišuje mezi pojmy „originál“ a „předloha“. „Originál“ užívá ve smyslu původního díla, zatímco „předlohou“ je míněn jakýkoliv výchozí text, z nějž vzniká překlad. Tato dialektika vyniká zejména v kapitole „Překlad jako pojem literárněhistorický“, a to v souvislosti s výrazem „překlad z druhé ruky“:

„Právě proto, že překlad hodnotíme ve vztahu k **originálu**, je pro nás u tohoto typu literatury [umělecké literatury] tak zajímavá cesta mezi východiskem a výsledkem tvůrčího postupu. Proto je u překladač tak důležitý rozbor jeho geneze [...]. Mají-li být závěry o poměru české verze k **předloze** spolehlivé, je třeba v první řadě naprosto bezpečně zjistit, jaký text byl vlastně překladač **předlohou**.“ (Levý, 1963, s. 143, zvýr. autor)

Dle Levého tvořily překlady z druhé ruky běžnou praxi i pro mnohé přední autory, kteří jako předlohu k překladač využívali nejčastěji německé texty, v době obrozené pak verze polské (Levý, 1963, s. 143). V tomto případě Schamschula překladač slovníkovými ekvivalenty obou výrazů: „Original“ (originál) a „Vorlage“ (předloha) (Levý, 1969, s. 160).

Na jiných místech však toto rozlišení nebylo dodrženo zcela důsledně. V kapitole „Interpretace předlohy“ Levý s oběma pojmy operuje v těsné blízkosti proto, aby vysvětlil vztah mezi výchozím a cílovým textem: „[...] není možná úplná významová shoda vyjádření mezi překladač a **předlohou**, a pak nestačí jazykově správný překlad, ale je nutná interpretace“. O několik řádek dál pokračuje: „Častý je případ, že mateřský jazyk není schopný významově tak širokého nebo mnohoznačného výrazu, jaký je v **originálu** [...]“ (Levý, 1963, s. 30, zvýr. autor). Německá verze na obou místech zařazuje překlad „Vorlage“, i když je u Levého v druhém případě patrný důraz na specifika originálu (Levý, 1969, s. 47).

Kapitola „Vznik literárního díla a překladač“ obsahuje příklad, kdy byl naopak pojem „předloha“ převeden německým substantivem „Original“ (Levý, 1969, s. 41). Daná pasáž poukazuje na nutnost rozdílných přístupů k překladač dle jeho potenciálních čtenářů: „Tak např. při překladač určeném pro dětské vydání bude třeba dbát více srozumitelnosti jazyka než při překladač pro čtenářsky náročnou edici, v níž půjde spíše o zachování všech **předlohy**“ (Levý, 1963, s. 23, zvýr. autor). Dle kontextu, poukazujícího na unikátní charakter výchozího textu, lze záměnu předlohy za originál v německém překladač považovat za žádoucí.

OPEN ACCESS

3.3 ROVINA PRAGMATICKÁ – ADAPTACE VÝKLADU A UKÁZEK PRO NĚMECKÉ PUBLIKUM

Posun „adaptace“ Levý v *Umění překladu* charakterizuje jako smiřování rozporů, které v přeloženém díle nutně vznikají vlivem jeho podvojného charakteru, neboť překlad není dílo jednotné, ale prolínání, konglomerát dvou struktur: kultury výchozí a cílové, zahrnující soustavu uměleckých prvků, které textu dodává překlada- tel. Adaptace se může stát nadřazeným pojmem pro další posuny, jež slouží danému cíli (Levý, 1963, s. 58–59). Praktické ukázky těchto posunů jsou patrné rovněž v pře- kladu *Umění překladu* do němčiny. Následující kapitoly podrobněji charakterizují nej- častější z nich – zobecnění, substituci a vnitřní vysvětlivku.

3.3.1 ZOBECNĚNÍ – ROZŠÍŘENÍ KONSTATOVÁNÍ NA VĚTŠÍ GEOGRAFICKÝ CELEK

Jedním z překladatelských posunů, vedoucím k adaptaci *Umění překladu* pro ně- mecké publikum, se stalo zobecnění, tedy přechod od konkrétního pojmenování k obecnějšímu (Levý, 1963, s. 93).¹⁹ Téměř ve všech výskytech daného posunu se jed- nalo o výklad překladatelských jevů, jež byly v originále popsány v těsné návaznosti na český jazyk. Německá verze však připouští jejich platnost pro širší jazykový zá- běh. Výskyty překladatelského posunu zobecnění se v německé edici *Umění* dají roz- dělit do dvou typů.

Prvním z nich jsou úpravy menšího rozsahu, spočívající v odstranění lokalizač- ního adjektiva „český“, anebo posesivního pronomina „náš“, odkazujícího na české prostředí. V kapitole „Překlad divadelních her“ Levý píše, že „**český** divadelní styl je kategorie historická“ (Levý, 1963, s. 123, zvýr. autor). V německém překladu je lo- kalizační adjektivum vynecháno a stojí zde pouze „Der Theaterstil ist eine historis- che Kategorie“; česky: Divadelní styl je kategorie historická (Levý, 1969, s. 136, přel. autor). Historická podmíněnost divadelního stylu je tedy v němčině považována za univerzální hodnotu, příznačnou pro divadelní tvorbu v každé kultuře. V kapi- tole „Národní a dobová specifčnost“ originál uvádí, že „[n]ezvyklé měrné systémy, např. ruský a anglický, často nahrazujeme **naší** metrickou soustavou (Levý 1963, s. 82, zvýr. autor). V němčině je přivlastňovací zájmeno „náš“ nahrazeno adjektivem „in- ternational“ (česky: mezinárodní). Celý úryvek, doslovně přeložený z němčiny, tedy zní: „Nezvyklé měrné systémy [...] často nahrazujeme **mezinárodní** metrickou sou- stavou“ (Levý, 1969, s. 97, přel. a zvýr. autor).

Druhý typ zobecnění pozorujeme při převodu ukázek, v nichž čeština hraje důleži- tou roli z hlediska charakteristik, kterými jiné jazyky či jazykové skupiny nedisponují. Jako příklad uveďme pasáž z kapitoly „Podvojnost přeloženého díla“, kde Levý píše: „Obsah díla je závislý na cizím prostředí, jazyk díla je **český**“ (Levý, 1963, s. 58, zvýr.

¹⁹ Levý „zobecnění“ primárně charakterizuje jako posun negativní – „jeden z typů stylis- tického ochuzování, k nimž překladatelská práce svádí“ (Levý, 1963, s. 92). V tomto člán- ku je však zobecnění hodnoceno jako nezbytný krok k efektivnímu zprostředkování *Umě- ní překladu* pro německé publikum.

autor). V němčině ale místo „jazyk díla je český“ doslova stojí „jazyk díla je **vlastní mateřský jazyk**“ (Levý, 1969, s. 72, přel. a zvýr. autor). Došlo zde tedy k rozšíření poznatku o tom, že pokud roditel mluví jakéhokoliv jazyka ve své mateřštině čte překlad cizojazyčného díla, může narazit na rozpory mezi prostředím děje a mateřštinou. Obdobný výskyt tohoto typu zobecnění nalezneme v kapitole „Překladatelovy pracovní postupy“, kde Levý osvětluje užití substituce při překladu vlastních jmen a dodává, že se tento postup pro shodu slovních kmenů poměrně snadno daří uplatňovat při překládání ze **slovanských jazyků** (Levý, 1963, s. 77). V německé verzi se jednoduchost překladu připisuje ne slovanským, ale všem „příbuzným jazykům“ (Levý, 1969, s. 92).

3.3.2 SUBSTITUCE NA ROVINĚ MENŠÍCH CELKŮ – PODOBNOST NĚMČINY A ČEŠTINY

Některá vysvětlení překladatelských jevů a s nimi spojené ukázky bylo možné v německé verzi *Umění překladu* substituovat německou analogií díky podobnosti ve struktuře němčiny a češtiny, posílené zejména úzkými historickými a kulturními kontakty.²⁰ Daná podobnost se například projevuje v jednotlivých vrstvách jazykové stratifikace, kdy český i německý jazyk disponují vrstvou hovorového jazyka. Když tedy Levý v originále mluví o hovorovém jazyce, v němčině jej Schamschula nahrazuje ekvivalentním pojmem „Umgangssprache“. Uvedme příklad z kapitoly „Mluvnost a jevištní stylizace“: „Vrstvy vzdělané nehovoří mezi sebou svým jazykem **hovorovým**, který je typickou smíšeninou jazyka **spisovného a lidového**, nýbrž čistým **spisovným jazykem mluveným** [...]“ (Levý, 1963, s. 119, zvýr. autor). Do němčiny byla tato věta převedena zcela věrně, a to se všemi názvy i charakteristikami jednotlivých jazykových vrstev:

„Die gebildeten Schichten sprechen untereinander nicht ihre **Umgangssprache**, jenes typische Gemisch von **Schriftsprache** und **Sprache des Volks**, sondern die reinste **Schriftsprache** ohne papierene Ausdrücke und Formen.“ (Levý, 1969, s. 133, zvýr. autor)

Další příklad substituce na úrovni slova můžeme pozorovat v kapitole „Dvojí norma v překladu“, kde autor vysvětluje problémy, jež může působit požadavek zachování stylu při překladu, a ukazuje je přirovnáním k praxi v literatuře původní: „Píše-li dnešní prozaik román ze 13. století, nebudou jeho postavy mluvit **staročesky** [...]“ (Levý, 1963, 54, zvýr. autor). Příslovci „staročesky“ byla v němčině přiřazena analogie „Mittelhochdeutsch“, tedy „střední horní němčina“ (Levý, 1969, s. 69), jež se uplatňovala v období mezi jedenáctým a patnáctým stoletím, stejně jako staročeština.²¹

²⁰ Dokládají to příklady podobnosti konkrétních jazykových jevů soustředěných např. v Česko-německé srovnávací gramatice (Štícha, 2015).

²¹ Periodizace staročeštiny (neboli staré češtiny): <https://www.czechency.org/slovník/PERIODIZACE%20V%20V%20DVOJE%20%20C4%8CE%20%20AOTINY> (14. 9. 2020).

Periodizace staré horní němčiny: <http://www.koeblergerhard.de/mhdwbhin.html> (14. 9. 2020).

OPEN ACCESS

V důsledku strukturální i kulturní podobnosti němčiny a češtiny některé jazykové a kulturní jevy substituci nevyžadovaly. Jsou jimi například ukázky překladů z jazyků, které nerozlišují mezi vykáním a tykáním, do jazyků, jež mezi těmito formami rozdíl definují. „Celou dílčí studii by šlo napsat o tom, jak naši překladatelé tlumočí anglické you a jaké vztahy mezi postavami navozují tím, že se rozhodnou pro **vykání** nebo **tykání**“ (Levý, 1963, s. 113, zvýr. autor). Protože němčina taktéž rozlišuje mezi vykáním a tykáním, a tento rozdíl navíc vyjadřuje změnou osobního zájmena i formy slovesa, byla tato pasáž z češtiny do němčiny přeložena bez substitute:

„Eine eigene Spezialuntersuchung könnte man darüber schreiben, wie die Übersetzer das englische you wiedergeben und welche Beziehungen sie zwischen den Gestalten knüpfen, wenn sie sich für das **Du** oder das **Sie** entschließen.“ (Levý, 1969, s. 151, zvýr. autor)

Levý rovněž místy vyzoroval shodu v postupech českých i německých překladatelů při překladu děl z některých cizích jazyků, přičemž tyto postupy byly podmíněny právě podobností češtiny a němčiny v některých jazykových rovinách. Kapitola „Vznik literárního díla a překladu“ ukazuje vztah mezi obsahem a jazykovou formou díla mimo jiné na rozdílné frekvenci při užívání dvojtečky v různých jazycích.

„Je např. nesporné, že místo anglické dvojtečky musí mnohdy **český překladatel** použít středníku, protože anglická dvojtečka má v mnoha případech obdobný ukončující význam jako český středník a neuvozuje další doplněk a vysvětlení, jako je tomu u dvojtečky české.“ (Levý, 1963, s. 19, zvýr. autor)

V německé překladatelské praxi Levý vyzoroval stejnou tradici, a proto se tento úsek dostal do německé verze s jedinou změnou — český překladatel je nahrazen německým.

„Es ist z. B. unbestreitbar, dass anstelle des englischen Doppelpunkts der **deutsche Übersetzer** oft das Semikolon setzen muss, da der englische Doppelpunkt in vielen Fällen eine ähnlich abschließende Bedeutung wie das Semikolon hat und nicht wie der deutsche Doppelpunkt eine weitere Ergänzung und Erläuterung einleitet.“ (Levý, 1969, s. 36, zvýr. autor)

3.3.3 SUBSTITUCE NA ROVINĚ VĚTŠÍCH CELKŮ – HLEDÁNÍ MEZIJAZYKOVÝCH A MEZIKULTURNÍCH PŘEKLADATELSKÝCH PARALEL

V mnoha případech bylo nutné ukázky překladatelských jevů mezi češtinou a cizím jazykem substituovat analogií německého překladatelského prostředí. Substituci lze v případě překladu *Umění překladu* do němčiny rozdělit do dvou typů — 1) nahrazení textu ukázky, 2) nahrazení překladatelů.

V kapitole „Vznik literárního díla a překladu“ Levý popisuje případ, kdy je jazyk aktivním účastníkem překladu a způsobuje, že se do překladu „dostávají významové

spojitosti, které by se básníkovi jiného jazyka nenaskytly“ (Levý, 1963, s. 21). Jako příklad uvádí konvenční rým „láska-páska“, který básníkovi již z jazykových důvodů vnucuje motiv lásky jako moci spojující. Německá verze tentýž výklad demonstruje na tradici italské poezie, kde konvenční rým reprezentuje slovní dvojice „amore — cuore“ (Levý, 1969, s. 39).

Druhý typ substitute na rovině vyššího celku lze pozorovat v kapitole „Klasický překlad“, kde autor vyjmenovává české překladatele, již se liší svým přístupem k překladu Shakespearova *Hamleta*, a na nich ukazuje komplikované určení jednoho normativního překladu daného díla: „[...] [N]elze a priori odmítat Hamleta **Štěpánkova** vedle **Sládkova**, Hamleta **Saudkova** po **Sládkovu** a **Urbánkova** vedle **Saudkova**“ (Levý, 1963, s. 65). V německé verzi byli za české překladatele dosazeni němečtí překladatelé *Hamleta*, a to: **A. W. v. Schlegel**, **L. Seeger** a **R. Flatter** (Levý, 1969, s. 78).

V předchozím příkladu se jednalo o vyjmenování překladatelů stejného díla, nalezneme však případy, kdy je za českého překladatele konkrétního díla dosazen překladatel německý, u nějž lze pozorovat obdobný překladatelský jev, který Levý na příkladu ukazuje. V kapitole „Významové kontexty a slovní jednání“ jsou předvedena řešení dramatické ironie na třech překladech Shakespearovy hry *Macbeth*. Levý uvádí krátké výňatky z překladu **J. V. Sládka**, **O. Fischera** a **E. A. Saudka** (Levý, 1963, s. 130–131). V německé edici se podařilo najít paralelu stejného jevu ve stejné ukázce u překladatelů německých, jichž je uvedeno pět. Ironii se podařilo zachovat **R. Flatterovi**, **B. Jacobovi**, **A. W. v. Schlegelovi** a **F. Bodenstedtovi**, **Ortleppův** překlad však Levý považuje z tohoto hlediska za méně zdařilý (Levý, 1969, s. 139–140).

3.3.4 VNITŘNÍ VYSVĚTLIVKY – SEZNÁMENÍ S ČESKÝM LITERÁRNÍM A PŘEKLADATELSKÝM PROSTŘEDÍM

Některé příklady pro německou verzi substituovány nebyly. Demonstrováný překladatelský jev tedy zůstává zachován v kontrastu češtiny s jiným jazykem, je však v německé verzi opatřen vysvětlujícím komentářem.

Kapitola „Vznik literárního díla a překladu“ podává výklad k zachování ideově estetické podstaty a s ní související jazykové podmíněnosti národních forem, k nimž patří i konvence pro názvy knih: „V české literatuře jsou běžné názvy typu Z letopisu lásky, Z českých mlýnů; Angličané, kterým tato forma není běžná, si hru Ze života hmyzu přeložili jako *The Insect Play*“ (Levý, 1963, s. 19). Následuje ukázka anglického překladu názvu Čapkových *Trapných povídek*, jenž byl pro anglickou knižní kulturu rovněž pragmaticky změněn. Tento příklad nebyl v německé verzi substituován analogií překladu německých knižních názvů (Levý, 1969, s. 36).

Jméno Karla Čapka do německé edice proniklo také v ukázkách překladu jeho typického výraziva do různých jazyků. Jeden z výskytů nalezneme v kapitole „Výběr slov“, kde Levý klade důraz na co nejpřesnější a nejnázornější převod lexika. Při překladu Čapkova výrazu „bušení mašin“ ale dle Levého došlo jak k ochuzení stylistickému, tak i obsahovému: „Místo ‚bušení mašin‘ překládají dva překladatelé ‚hukot‘, ‚ostatní ‚hluk‘, ‚hřmot‘, ‚rámus‘, ‚rachot‘, ‚hlomoz‘“ (Levý, 1963, s. 93). Levý se proto domnívá, že ze zcela určitého a názorného zvukového dojmu bušení ve čtyřech překladech vznikl jen neurčitý a obecný zvuk. Do němčiny se tento příklad také

dostal bez substituce, doplněný o německé ekvivalenty jednotlivých řešení (Levý, 1969, s. 111).

Kapitola „Národní a dobová specifičnost“ se v jednom z příkladů odvolává na překlad japonské poezie psané formou haiku, která u českého čtenáře předpokládá znalost dosti složité básnické konvence. Nejdůležitější pro její pochopení jsou takzvané zařazující slova, jež tyto básně automaticky řadí k jednotlivým ročním obdobím. Levý zde uvádí postup českých překladatelů J. Vladislava a M. Nováka, kteří haiku pro účely lepší srozumitelnosti již předem seřadili do oddílů podle ročních období (Levý, 1963, s. 84). Německý překlad tento příklad věrně přebírá, pouze u jmen doplňuje, že se jedná o české překladatele (Levý, 1969, s. 99).

3.3.5 OPAČNÝ VÝZNAM – PŘEKLADATELSKÁ ROZHODNUTÍ NUTNÁ A NEMOTIVOVANÁ

Na několika místech se v německém překladu vyskytla taktéž řešení, jež vyjadřují právě opačný význam ve srovnání s originálem. Jedná se o překladatelské posuny na rovině jednotlivých slov, jež však ovlivňují okolní makrotextovou rovinu. Případům, kde při překladu dojde k obrácení významu, se Levý ve svém díle nevěnuje systematicky a tento druh posunu přímo nepojmenovává. Ve stati „Geneze literárního díla a překladu“ ale rozlišuje dle relevance čtyři překladatelská rozhodnutí — mezi nimi i „rozhodnutí nutné a nemotivované“, jež evokuje „největší možnost omylu“ (Levý, 1971, s. 79). Na tomto místě uvádím příklady z německé edice *Umění překladu*, jež považuji za rozhodnutí daného typu.

Na rovině jednotlivých slov lze jmenovat překlad substantiva „obecný“ v kapitole „Národní a dobová specifičnost: „[...] [H]istorické narážky mají v díle podobnou hodnotu jako básnický obraz: **obecnou**, abstraktní myšlenku (‘liberální noviny’, ‘rekreační royalistické noviny’) vyjadřují v podobě jedinečné, konkrétní představy“ (Levý, 1963, s. 82, zvýr. autor). Levý zde píše o problémech při překladu narážek na fakta běžně známá v době a oblasti vzniku originálu, jejichž podstata tkví právě v obecném významu vyjádřeném jedinečným prvkem. Německý překlad této pasáže zní následovně: „Solche historischen Anspielungen haben im Werk einen ähnlichen Wert wie das poetische Bild: sie drücken einen **einmaligen**, abstrakten Gedanken (liberale Zeitung, konservative royalistische Zeitung) in Form einer einmaligen, konkreten Vorstellung aus“ (Levý, 1969, s. 98, zvýr. autor). Do němčiny bylo adjektivum „obecný“ převedeno adjektivem „einmalig“, jež ve zpětném překladu do češtiny znamená naopak „jedinečný“.²²

Další případ významové záměny nalezneme v překladu adjektiva „neumělý“ v kapitole „Výběr slov“: „Umělec sáhne po prostředku, který nejpřesněji a nejnázorněji vyjádří jeho myšlenku, **neumělý** stylista se spokojí s výrazem nejpohodlnějším a tím ochudí obsah své myšlenky“ (Levý, 1963, s. 92, zvýr. autor). Tato pasáž se vztahuje k tendencím při hledání překladatelských řešení. Levý hovoří o tom, že překladatelé se nejnázorněji vybavují výrazy nejobecnější, tvořící jeho aktivní slovní zásobu.

²² Dle internetového slovníku Lingea: <https://slovníky.lingea.cz/nemecko-cesky/einmalig> (14. 9. 2020).

V němčině zní citované souvětí takto: „Der Schriftsteller greift nach einem Mittel, das am präzisesten und anschaulichsten seinen Gedanken ausdrückt, der **erfahrene** Stilist begnügt sich mit dem bequemsten Ausdruck und macht damit den Inhalt seines Gedankens ärmer“ (Levý, 1969, s. 111, zvýr. autor). V překladu si lze všimnout, že české adjektivum „neumělý“ bylo převedeno adjektivem „erfahren“, jehož ekvivalent zní „zkušený“.²³ Německý překlad tedy tendenci užívat v překladu nejobecnější výrazy naopak vztahuje na zkušené, tedy dobré překladaatele.

4. ZÁVĚR

V tomto článku byly prezentovány výsledky translatologické srovnávací analýzy první části českého originálu *Umění překladu* a jeho německého překladu. Německá edice se stala první cizojazyčnou verzí dané publikace, a představila tak poprvé teoretické úvahy a pojmy zakladatele české translatologie, Jiřího Levého, zahraniční odborné veřejnosti.

Překlad díla se vyznačoval úzkou spoluprací překladatele Waltera Schamschuly s autorem. Jiří Levý původní verzi pro německé publikum výrazně adaptoval a také rozšířil o nové poznatky v oboru. Vzhledem k pevné návaznosti originálu na české literární i překladatelské prostředí bylo nutné text německému publiku přizpůsobit jak na mikrotextové, tak makrotextové rovině. Překladatelské problémy a na jejich základě vzniklé posuny prostupují rovinu grafickou, lexikální i pragmatickou. Na rovině grafické stojí za pozornost zejména přístup překladatele k transkripci ruských apelativ a proprií. Rovina lexikální vykazuje rozkolísanost při převodu některých termínů, na rovině pragmatické sehrály roli posuny vedoucí k adaptaci díla pro cizí prostředí, a to zejména zobecnění, substituce a vnitřní vysvětlivka. V ojedinělých případech došlo rovněž k významové záměně některých výrazů.

Zprostředkování *Umění překladu* do němčiny představuje pozoruhodný překladatelský počín z několika důvodů. Jedná se o překlad vědecké publikace, jež sama pojednává o překladu a teorii demonstruje na praktických příkladech těsně vázaných na české prostředí. Rovněž je tento případ mimořádný z hlediska úzké spolupráce mezi autorem a překladatelem. Právě tato specifika do budoucna otevírají prostor také pro srovnání českého originálu *Umění překladu* s jeho dalšími překlady — verzí ruskou, srbochorvatskou či anglickou a rovněž kontrastování německé verze s verzí portugalskou, pro niž se německá edice stala jedinou předlohou.

²³ Dle výkladu v DWDS: <https://www.dwds.de/wb/erfahren#2> a ověření v internetovém slovníku Lingea: <https://slovniky.lingea.cz/nemecko-cesky/zku%C5%A1en%C3%BD> (14. 9. 2020).

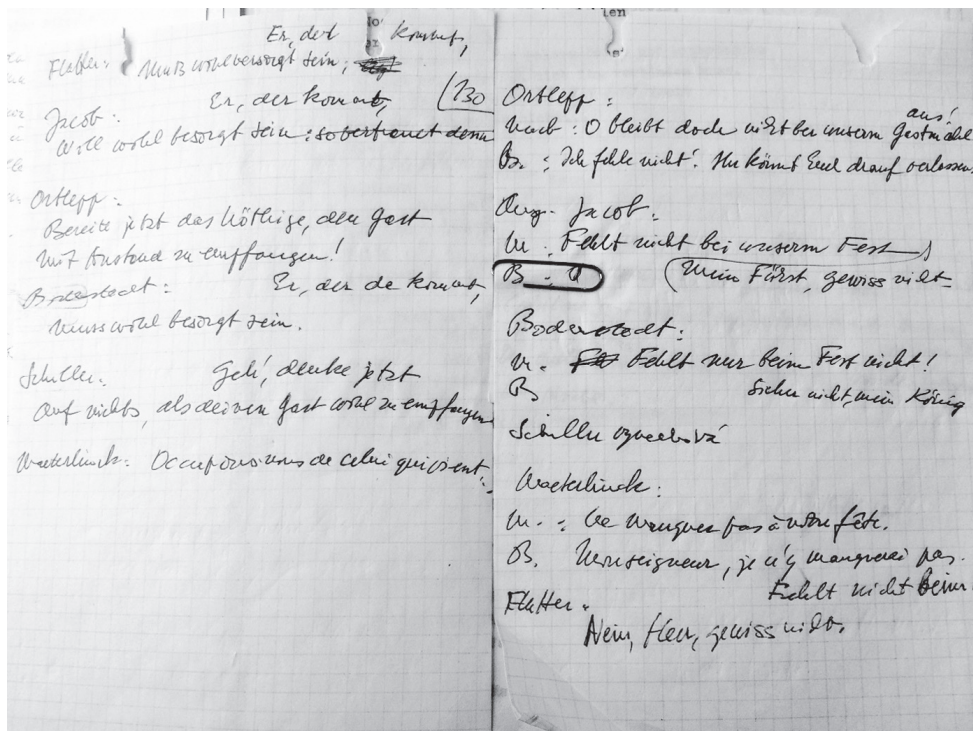

LITERATURA

- JETTMAROVÁ, Z. (2016): *Mozaiky překladu*. Praha: Karolinum.
- LEVÝ, J. (1963): *Umění překladu*. Praha: Československý spisovatel.
- LEVÝ, J. (1969): *Die literarische Übersetzung: Theorie einer Kunstgattung*. Přel. Walter Schamschula. Frankfurt am Main/Bonn: Athenäum Verlag.
- LEVÝ, J. (1971): *Bude literární věda exaktní vědou?* Praha: Československý spisovatel.
- LEVÝ, J. (1983): *Umění překladu*. 2. vyd. Praha: Panorama.
- LEVÝ, J. (1998): *Umění překladu*. 3. vyd. Praha: Ivo Železný.
- LEVÝ, J. (2011): *The Art of Translation*. Přel. Patrick Corness. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- LEVÝ, J. (2012): *Umění překladu*. 4. vyd. Praha: Apostrof.
- LEVY, I. (1974): *Iskusstvo perevoda*. Přel. Vladimír Rossels. Moskva: Progress.
- ŠTÍCHA, F. (2015): *Česko-německá srovnávací gramatika*. Praha: Academia.

Jelizaveta Getta | Ústav translologie, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy |
Hybernská 3, 110 00 Praha 1
ORCID ID: 0000-0001-7688-1762
getta1994@seznam.cz

PŘÍLOHA 1

PŘÍLOHA 2

OPEN ACCESS

Tönt

Im trüben Mond,

Welcher steigt durch die schwere

Stumme Nacht auf und schwebt -

Und im Wind,

Welcher anrührt meinen fröstelnden Baum

Und darin

Den schluchzenden Vogel.

V německé verzi byla báseň zkrácena zhruba na polovinu /v originálu ~~171~~ 171 slov, v překladu 86/ tím, že byly vynechány stylistické prostředky francouzského fin de siècle: počínaje významově zamlžujícími a zvukově melodizujícími rýmy "en émoi - sur moi", motivy zrcadlicího srdce, fialového odstínu symbolické vody atd. Přestylizování v "moderní báseň" napomáhá také zkrácení alexandrinu předlohy na volné verše různé délky. I při této důsledné přestavbě zůstává báseň přilpoutána k 19. stol. ~~maximálně~~ ^{celou} výstavbou: "Der bitters Bsch der Reue, feierliche Stimme, schmach-tende Stimme, der trübe Mond, stumme Nacht, der schluchzende Vogel atd. Nevznikla tedy "současná" báseň, spíše résumé, do něhož nebyla pojata ¹ jedna stránka poetiky předlohy; překladatel tento pokus právem označuje jako skicu.

překladu teologickému Některý podstatně různý výklad a tedy i překladatelské pojetí jsou možné jen u některých nejstarších textů, zvláště těch, kde na doslovný význam jsou navrženy symbolické implikace, jako u křesťanské bible, staroindické literatury, čínské literatury taoistické.

U běžné literatury, v níž není interpretační kolísání, je možnost dvojího výkladu omezena na bezvýznamné drobnosti a také stylistické přehodnocování má své meze dané ideou a stylem originálu.

Prostředky, jimiž překladatel může svou koncepci prosazovat, jsou omezené, a přece účinné. Kromě odůvodněných

názek a kromě nečetných možností dvojího výkladu originálu je hlavním prostředkem překladatelské tvůrčí práce výběr stylistických prostředků. Stylistickým laděním prakticky každý překladatel, a zvláště překladatel poezie, vnucuje originálu ve větší či menší míře svůj styl a tím i své pojetí díla; ovšem stylistické přehodnocení nesmí jít tak daleko, aby nám zkrátilo smysl originálu. A především překladatel nesmí svou koncepci, ať již ideovou nebo uměleckou, prosazovat zásahy do textu, zkracováním nebo doplňováním originálu; to pak není překlad, ale úprava a každá úprava deformuje umělecké dílo.

~~Hlavního~~
~~A je tedy přesvědčen, že~~
~~překladatel musí být běžně~~
~~ho "götter" (Schlegel),~~
~~"Himmel" & "Dingelstadt)~~
~~mod.~~